

Waar we het over hebben
wanneer we het over
Anne Frank hebben

Van Nathan Englander verscheen eveneens bij uitgeverij Anthos

Verlost van vleselijke verlangens
Het ministerie van Buitengewone Zaken

Nathan Englander

Waar we het over hebben
wanneer we het over
Anne Frank hebben

Vertaald door Paul Bruijn
en Nicolette Hoekmeijer

Anthos | Amsterdam

De vertalers ontvingen voor deze vertaling een werkbeurs
van het Nederlands Letterenfonds.

ISBN 978 90 414 2094 7

© 2012 Nathan Englander

© 2012 Nederlandse vertaling Ambo | Anthos uitgevers,
Amsterdam, Paul Bruijn en Nicolette Hoekmeijer

Oorspronkelijke titel *What We Talk About When We Talk About Anne Frank*

Oorspronkelijke uitgever Albert A. Knopf

Omslagontwerp en -illustratie Bloemendaal en Dekkers

Foto auteur © Juliana Sohn

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers n.v., Antwerpen

Voor Rachel E. Silver

Inhoud

Waar we het over hebben
wanneer we het over
Anne Frank hebben 9

Zusterheuvels 43

Hoe we de Blums wreekten 85

Peepshow 107

Alles wat ik weet over
mijn familie van moederskant 123

Kamp Avondschemer 147

De lezer 175

Gratis fruit voor jonge weduwen 195

Dankwoord 213

Woordenlijst 215

Waar we het over hebben wanneer we het over Anne Frank hebben

Ze zijn nog geen tien minuten in ons huis of Mark onderwijst ons al over de Israëliische bezetting. Mark en Lauren wonen in Jeruzalem en mensen die daar vandaan komen vinden dat ze daar het recht toe hebben.

9

Gelaten zit Mark te knikken. 'Als wij hadden wat jullie hier in het zuiden van Florida hebben...' zegt hij en valt even stil. 'Nou,' zegt hij en hij begint weer te knikken, 'dan hadden we geen problemen.'

'Maar jullie hebben wat wij hebben,' zeg ik. 'Alles. Zon en palmen. Oude Joden en sinaasappels en de slechtste chauffeurs die er bestaan. Op dit moment,' zeg ik, 'hebben wij waarschijnlijk meer Israëli's dan jullie.' Debbie, mijn vrouw, legt een hand op mijn arm. Haar signaal dat ik een bepaalde toon aansla of iemands verhaal onderbreek, iets privés vertel of een ongepaste grap maak. Dat is mijn teken en gezien het aantal keren dat ik dat krijg verbaast het me dat ze mijn arm weleens loslaat.

'Ja, jullie hebben het allemaal nu,' zegt Mark. 'Zelfs terroristen.'

Ik kijk naar Lauren. Zij is een vriendin van mijn vrouw – dus zij zou nu moeten ingrijpen. Maar Lauren zal haar echtgenoot geen teken geven. Twintig jaar geleden zijn Mark en zij naar Israël gevlucht en hebben zich bekeerd tot het chassidisme, dus geen van tweeën zal de ander in het openbaar aanraken. Niet hiervoor. Niet om een vuurtje te doven.

‘Woonde Mohammed Atta hier niet voor 9/11?’ zegt Mark en nu wijst hij zogenaamd huizen aan: ‘Goldberg, Goldberg, Goldberg – Atta. Hoe hebben jullie hem hier over het hoofd kunnen zien?’

‘Andere kant van de stad,’ zeg ik.

10 ‘Dat bedoel ik nou. Dat is wat jullie wel hebben en wij niet. Andere kanten van de stad. Verkeerde kanten van het spoor. Al die ruimtes.’ Nu laat hij zijn vinger over het granieten aanrecht van onze keuken glijden, kijkt naar onze woonkamer en onze eetkamer, en staart vervolgens door het keukenraam naar het zwembad. ‘Zo’n groot huis,’ zegt hij, ‘en één zoon? Kun je je dat voorstellen?’

‘Nee,’ zegt Lauren. En daarna tegen ons, hem bijvallend: ‘Jullie zouden eens moeten zien hoe wij met tien kinderen wonen.’

‘Tien kinderen,’ zeg ik. ‘Daar kun je hier in de States een reality-programma mee krijgen om je aan een grotere woning te helpen.’

Er wordt weer aan mijn mouw getrokken. ‘Foto’s,’ zegt Debbie. ‘Ik wil de meiden zien.’ We lopen allemaal met Lauren mee naar de zijkamer waar haar tasje ligt.

‘Dat geloof je toch niet?’ zegt Mark. ‘Tien meiden!’ En door de manier waarop hij dat zegt, begin ik hem zowaar aardig te vinden. Begin ik zowaar te denken dat ik hem een kans moet geven.

Facebook en Skype hebben Deb en Lauren weer samengebracht. Als kind waren ze onafscheidelijk. Gingen samen naar school. De jesjieveschool. Alleen voor meisjes. In Queens naar de middelbare school en daarna met de metro naar een school in Manhattan die Central heette. Ze bleven beste vriendinnen tot ik met Debbie trouwde en ze van haar geloof viel. Daarna leerde Lauren al snel Mark kennen, vertrokken ze samen naar het Heilige Land en werden ze van orthodox ultraorthodox, wat mij als een vernieuwd schoonmaakmiddel in de oren klinkt: ORTHODOX ULTRA®, nu nog

geneeskrachtiger. Daarom worden we nu geacht Shoshana en Yerucham tegen hen te zeggen. Deb doet dat. Ik noem ze gewoon niet bij hun naam.

‘Wil je wat water?’ bied ik aan. ‘Blikje cola?’

‘Wie van ons bedoel je met “je”?’ vraagt Mark.

‘Jullie beiden,’ zeg ik. ‘Ik heb whisky. Whisky is toch ook koosjer?’

‘Zo niet, dan maak ik het snel koosjer,’ zegt hij, gespeeld relaxed. Hij zet zijn grote zwarte hoed af en ploft neer op de bank in de zijkamer. 11

Lauren duwt de lamellen opzij en kijkt de tuin in. ‘Twee meisjes uit Forest Hills,’ zegt ze. ‘Wie had ooit gedacht dat we moeder zouden zijn van volwassen kinderen?’

‘Trevor is zestien,’ zegt Deb. ‘Jij mag denken dat hij volwassen is, en hij mag denken dat hij volwassen is, maar wij zijn daar nog niet zo zeker van.’

‘Nou,’ zegt Lauren, ‘wie had dan ooit gedacht dat we kinderen zouden grootbrengen die het normaal vonden dat er in de achtertuin kokosnoten uit de boom vallen en hagedissen tegen de muren klimmen?’

Op dat moment stapt Trev de zijkamer binnen, één meter tachtig lang, in een geruite pyjamabroek die over de grond sleept en een T-shirt vol gaten. Hij is net wakker en je ziet dat hij niet zeker weet of hij nog droomt. We hadden hem wel verteld dat er visite kwam. Maar nu staat Trev toch te staren naar die man in zijn zwarte pak en met een baard die op zijn buik rust. En naar Lauren; ik had haar één keer eerder ontmoet, bij ons trouwen, maar tien dochters en duizend sabbatmaaltijden later is ze een forse vrouw geworden, in een lelijke jurk en met een reusachtige blonde Marilyn-Monroepruik op. Ik moet zeggen dat ik zelf ook wel schrok toen ik hen voor de

deur zag staan. Maar het gezicht van de jongen spreekt boekdelen.

‘Hallo,’ zegt hij.

En Deb staat meteen bij hem, frummelt aan zijn kleren, doet zijn haar goed en geeft hem een knuffel. ‘Trevy, dit is mijn beste vriendin uit mijn kindertijd,’ zegt ze. ‘Dit is Shoshana, en dit is...’

‘Mark,’ zeg ik.

‘Yerucham,’ zegt Mark, en hij steekt zijn hand uit. Trev geeft hem een hand. Beleefd steekt Trev dan ook zijn hand uit naar Lauren. Zij kijkt ernaar en laat het aanbod in de lucht hangen.

12

‘Ik geef geen hand,’ zegt ze. ‘Maar ik vind het heel fijn om je te ontmoeten. Alsof ik mijn eigen zoon zie. Echt waar,’ zegt ze. En nu begint ze te huilen, echte tranen. Deb en zij omarmen elkaar en Deb begint ook te huilen. En de jongens, wij staan daar maar, tot Mark op zijn horloge kijkt en hij Trev met een mannen-onder-elkaar-gebaar stevig bij zijn schouder pakt.

‘Op zondag uitslapen tot drie uur? Man, dat waren nog eens tijden,’ zegt Mark. ‘Een echte kleine goj.’ Trev kijkt naar mij, en ik zou graag mijn schouders ophalen, maar Mark kijkt ook, dus ik doe niets. Trev werpt zijn donkerste puberblik op ons en sloft de kamer uit. ‘Honkbaltraining,’ zegt hij en hij pakt mijn autosleutels die aan het haakje bij de deur naar de garage hangen.

‘Er zit benzine in,’ zeg ik.

‘Mogen ze hier autorijden op hun zestiende?’ vraagt Mark. ‘Waanzin.’

‘Wat brengt jullie na al die jaren hierheen?’ vraag ik. Deb is te ver weg om me vast te pakken, maar haar gezicht zegt genoeg. ‘Had ik dat moeten weten?’ vraag ik. ‘Tjees, Deb zal het me wel verteld hebben. Dat zal dan wel. Mijn fout.’

‘Mijn moeder,’ zegt Mark. ‘Ze gaat achteruit en mijn vader

wordt oud – en ze komen elk jaar met *Soekot* naar ons toe. Weet je wat dat is?’

‘Ja, de feestdagen zijn me bekend,’ zeg ik.

‘Vroeger vlogen ze altijd naar ons toe. Zowel met *Soekot* als met *Pesach*. Maar nu kunnen ze niet vliegen, dus wilde ik overkomen nu alles nog goed is. We zijn al niet meer in Amerika geweest sinds...’

‘Och hemel,’ zegt Lauren. ‘Ik durf er niet aan te denken hoe lang dat al geleden is. Meer dan tien jaar. Twaalf,’ zegt ze. ‘Twaalf jaar geleden. Met kinderen is het pas mogelijk als er een paar groot genoeg zijn. Dit zou weleens...’ – en nu ploft zij op de bank – ‘dit zou in al die tijd weleens de eerste keer kunnen zijn dat ik in een huis ben zonder kinderen onder hetzelfde dak. Lieve help. Echt waar. Wat raar. Ik heb het gevoel dat ik ga flauwvallen. En daarmee bedoel ik eigenlijk...’ zegt ze, terwijl ze opstaat en vreemd meisjesachtig in de rondte draait, ‘... daarmee bedoel ik eigenlijk dat ik me duizelig voel.’

‘Hoe doen jullie dat?’ vraagt Deb. ‘Tien kinderen? Dat zou ik weleens willen horen.’

Dan schiet me iets te binnen. ‘Ik vergeet je drankje helemaal,’ zeg ik tegen Mark.

‘Ja, zijn drankje. Zo doen we dat,’ zegt Lauren. ‘Zo redden we het.’

En zo belanden we met z’n vieren aan de keukentafel rondom een fles wodka. Ik ben niet het type dat zondagmiddag dronken wordt, maar neem van mij aan, als ik een dag met Mark moet doorbrengen, grijp ik die kans met beide handen aan. Deb drinkt ook, maar niet om dezelfde reden. Lauren en zij herleven een beetje hun wilde jaren. De onbezorgde naïviteit van toen ze dikke vriendinnen wa-

ren, nauwelijks volwassen, twee jonge vrouwen die in New York woonden op de grens tussen twee werelden. En nu zien ze er allebei kennelijk zo opgetogen uit door hun hereniging, ik denk dat ze het vieren, maar dat het tegelijkertijd allemaal een beetje te heftig voor ze is.

14 Als ze al aan haar tweede borrel zit, zegt Deb: 'Voor ons is dit echt te gek. Ik bedoel écht te gek. Tegenwoordig proberen we helemaal niet te drinken. Dat vinden we een slecht voorbeeld voor Trevor. Het is niet goed om te drinken waar ze bij zijn als ze op een leeftijd zijn waarop ze hun grenzen gaan verkennen. Hij is opeens zo geïnteresseerd in dat soort dingen.'

'Ik ben al blij dat hij érgens in geïnteresseerd is,' zeg ik.

Deb maakt een wegwerpgebaar. 'Volgens mij moeten we niet uitstralen dat drinken leuk is als er een puber in de buurt is.'

Glimlachend schikt Lauren haar pruik. 'Vinden onze kinderen überhaupt iets leuk wat wij doen?' Ik schiet in de lach. Ik begin haar zowaar steeds aardiger te vinden.

'Het komt door die leeftijdsgrens,' zegt Mark. 'Dat puriteinse gedoe van die Amerikanen, met hun "je mag pas drinken als je eenentwintig bent". In Israël doen we daar niet moeilijk over, dus de kinderen zijn niet zo bezig met alcohol. Behalve buitenlandse arbeiders op vrijdag zie je zelden iemand dronken.'

'Arbeiders en Russen,' zegt Lauren.

'De Russische immigranten,' zegt hij, 'dat is een hele andere kwestie. De meesten zijn niet eens Joods.'

'Hoe bedoel je?' vraag ik.

'Matrilineaire afstamming, bedoel ik,' zegt Mark. 'Bij de Ethiopiërs gaat het om bekeringen, bedoel ik.'

Maar Deb wil de politiek erbuiten houden en zoals wij zitten – ik tussen hen in en Deb tegenover ons (het is een ronde tafel, onze

keukentafel) – moet ze zich over de tafel heen storten wil ze me bij mijn arm kunnen grijpen. ‘Schenk me nog eens bij,’ zegt ze.

En dan schakelt ze over naar een ander onderwerp: Marks ouders. ‘Hoe verloopt jullie bezoek?’ vraagt ze met een somber gezicht. ‘Kunnen je ouders zich een beetje redden?’

Deb is zeer geïnteresseerd in Marks ouders. Ze hebben de Holocaust overleefd. En Deb koestert een wat je wel een ongezonde obsessie kunt noemen met het idee dat die generatie verdwenen is. Begrijp me niet verkeerd. Voor mij is het ook belangrijk. Het gaat mij ook ter harte. Ik zeg alleen maar, je hebt gezond en ongezond, en mijn vrouw besteedt veel, heel veel tijd aan dat onderwerp. ‘Weten jullie,’ zegt ze dan tegen Trevor en mij, zomaar uit het niets, ‘dat er per dag zo’n duizend veteranen uit de Tweede Wereldoorlog overlijden?’

15

‘Wat zal ik zeggen?’ zegt Mark. ‘Mijn moeder is erg ziek. En mijn vader probeert de moed erin te houden. Hij is een doorzetter.’

‘Dat denk ik ook,’ zeg ik. En daarna kijk ik doornstig in mijn glas en schud mijn hoofd. ‘Ze zijn allemaal geweldig.’

‘Wie?’ vraagt Mark. ‘Vaders?’

Ik kijk op en ze staren me alle drie aan. ‘Overlevenden,’ zeg ik, en ik zie dat ik iets te snel was.

‘Je hebt goede en slechte,’ zegt Mark. ‘Zoals bij alle mensen.’ En dan lacht hij. ‘Hoewel er geen andere mensen zijn waar mijn ouders wonen.’

Lauren zegt: ‘Dat zou je eens moeten zien. Carmel Lake Village is één groot naoorlogs ontheemdenkamp met een biljartkamer. Ze zitten daar allemaal.’

‘De een zegt het tegen de ander,’ zegt Mark, ‘en dan komen ze ook. Het is verbijsterend. Vanuit Europa naar New York, en nu, tegen het eind van hun leven, weer op dezelfde plek.’

‘Vertel ze dat waanzinnige verhaal eens,’ zegt Lauren. ‘Vooruit, Yuri.’

‘Ja, vertel,’ zegt Deb. En ik zie in haar ogen dat het zo’n verhaal moet zijn van een man die zich drie jaar heeft schuilgehouden in ‘n circuskanon. En tegen het einde van de oorlog verschijnt een rechtschapen goj ten tonele en die schiet hem door een hoepel in een tobbe met water, waar hij zijn verloren zoon terugvindt die al die tijd door een rietje adem heeft gehaald.

16 ‘Jullie kunnen je mijn vader wel voorstellen in het oude land,’ zegt Mark. ‘Hij ging naar de *cheder*, liet *peies* groeien en zo meer. Maar in Amerika: een klassieke diaspora-Jood. Hij lijkt meer op jou dan op mij. Dit hier heb ik niet van hem,’ zegt hij terwijl hij naar zijn baard wijst. ‘Shoshana en ik...’

‘Dat weten we.’

‘Mijn vader dus. Ze hebben een mooie *nine-hole*-baan, een *driving range*, en een paar *greens* om het putten te oefenen. En mijn vader is in het clubhuis. Ik ga met hem mee. Hij wil trainen in de sportzaal, zegt hij. Zegt tegen mij dat ik ook moet komen. Om wat te trainen. En dan zegt hij tegen me...’ – en nu wijst Mark naar zijn voet terwijl hij een been onder de tafel vandaan haalt zodat we zijn grote zwarte schoen zien – “die sabbatschoenen kun je niet aan op de loopband. Je moet sneakers hebben. Sportschoenen, weet je wel?” zegt hij. En ik zeg: “Ik weet heus wel wat sneakers zijn. Ik ben niet meer Engels vergeten dan jij je Jiddisj.” En dus zegt hij: “*A sjejnem dank dir in poepik.*” Alleen maar om mij op mijn plaats te zetten.’

‘De clou,’ zegt Lauren. ‘Vertel nu de clou van het verhaal.’

‘Dus hij zit in de kleedkamer en probeert een sok aan te trekken, wat op zijn leeftijd eigenlijk al een hele work-out is. Dat duurt wel even. En terwijl ik sta te wachten kan ik mijn ogen niet geloven. Ik

val bijna flauw. Die man naast hem heeft een nummer op zijn arm, dat vlak voor het nummer van mijn vader zit. Het getal van mijn vader min drie.'

'Hoe bedoel je?' vraagt Deb.

'Ik heb het over dat getatoeëerde nummer. Dat is hetzelfde als mijn vaders kampnummer, precies hetzelfde, maar dat van mijn vader eindigt op een acht. En dat van die man op een vijf. Dat is het enige verschil. Ik bedoel, er zitten maar twee mensen tussen. Ik kijk naar die man. Ik heb hem nooit eerder gezien. Dus ik zeg "Pardon, meneer" tegen hem. En hij zegt alleen: "Bent u van de *Chabad*? Ik wil met rust gelaten worden. Ik heb al kaarsen thuis." Ik zeg: "Nee, hoor. Ik kom hier alleen om mijn vader op te zoeken." En tegen mijn vader zeg ik: "Kent u deze man? Zijn jullie al eens aan elkaar voorgesteld? Anders zou ik dat nu graag doen." En ze kijken elkaar, echt waar, minutenlang aan. Echt minuten. Dat is – en dat zeg ik met *kavodi*, met respect voor mijn vader – het is net alsof je naar twee zoekoeien op een bank staat te kijken, allebei met één sok aan. Ze bekijken elkaar van top tot teen, heel langzaam. En dan zegt mijn vader: "Ik heb hem weleens gezien. Zo af en toe." De andere man zegt: "Ja, ik heb hem weleens gezien." "Jullie zijn allebei overlevenden," zeg ik. "Kijk maar," zeg ik. "De nummers." En ze kijken. Allebei steken ze hun arm uit om naar hun kleine, grijze tatoeages te kijken. "Hetzélfde," zeg ik. En tegen mijn vader zeg ik: "Snap je het? Hetzelfde, met één klein verschil: dat van hem zit vlak voor het jouwe. Kijk! Vergelijk maar." Dus ze kijken. En vergelijken.' Marks ogen puilen nu uit. 'Ik bedoel, als je erover nadenkt... ' zegt hij. 'Deze twee oude mannen die het onoverleefbare hebben overleefd hebben genoeg geld verworven om hun oude dag te slijten in Carmel Lake en elke dag te gaan golfen. Dus ik zeg tegen mijn vader: "Hij zit vlak voor jou," zeg ik. "Kijk, een vijf," zeg ik. "En bij jou

staat er een acht." En die andere man kijkt en mijn vader kijkt, en mijn vader zegt: "Dat betekent alleen maar dat hij voorgedrongen is. Toen, net als nu. Die man is een voordringer, dat wilde ik alleen niet zeggen." "Krijg de klere," zegt die ander. En dat is het. Daarna gaan ze weer verder met het aantrekken van hun sokken.'

18 Deb kijkt teleurgesteld. Ze had iets verrijkends verwacht. Een verhaal waar Trevor iets van kan leren, dat haar geloof bevestigt in het menselijke dat zich uit het onmenselijke ontwikkelt. Dus nu staart ze voor zich uit, haar mond uitgezakt in een dun, waterig glimlachje.

Maar ik ben gek op zulke verhalen. Ik begin die twee opeens echt aardig te vinden, en niet omdat ik plotseling dronken ben.

'Goed verhaal, Yuri,' zeg ik, de koosnaam van zijn vrouw overnemend. 'Yerucham,' zeg ik, 'echt ijzersterk.'

Met een trots gezicht hijst Yerucham zich overeind. Hij leest het etiket op de verpakking van ons witbrood op het aanrecht om zich ervan te vergewissen dat het koosjer is. Hij pakt een snee, trekt de korst eraf en rolt het witte deel met de palm van zijn hand over het aanrecht. Hij rolt het op tot een balletje. Hij loopt naar ons toe, schenkt zich een borrel in en slaat die achterover. Daarna eet hij dat rare deegballetje op. Gooit het in zijn mond, alsof het de punt is van zijn eigen uitroepteken – om zijn verhaal nog eens te benadrukken.

'Is dat lekker?' vraag ik.

'Probeer maar,' zegt hij. Hij loopt naar het aanrecht en werpt door de kamer een snee witbrood naar mij en zegt: 'Maar schenk jezelf eerst een borrel in.'

Ik wil de fles pakken, maar merk dat Deb hem met beide handen vasthoudt, met gebogen hoofd, alsof de fles haar anker is en voorkomt dat ze achterovervalt.

'Gaat het wel, Deb?' vraagt Lauren. Ze legt een hand in Debs nek

en streelt vervolgens haar arm. Ik weet wat er aan de hand is. Ik weet het en flap eruit: 'Dat komt omdat het grappig was.'

'Schat!' zegt Deb.

'Dat zal ze niet zeggen, maar ze is een beetje geobsedeerd door de Holocaust. En ik bedoel er verder niets mee, Mark, maar dat verhaal is niet wat ze had verwacht.'

Mark staart beurtelings naar Deb en naar mij. Hij ziet er echt gekwetst uit. Ik kan er beter over ophouden, weet ik. Maar ik moet gewoon doorgaan. Er komt niet elke dag iemand van Debs middelbare school langs die mij heldere inzichten verschaft.

19

'Zij is het kind van een overlevende, mijn vrouw. Krankzinnig, de opvoeding die ze hun geven. Haar grootouders zijn allemaal geboren in de Bronx, maar het is net alsof... ik weet niet. We zitten hier een halfuur van het centrum van Miami, maar eigenlijk is het 1937 en wonen we aan de rand van Berlijn. Het is verbijsterend.'

'Helemaal niet!' zegt Deb, duidelijk in haar wiek geschoten; haar stem klinkt waanzinnig hoog. 'Daar word ik niet emotioneel van. Het komt gewoon door de drank. Door al die drank,' zegt ze en ze trekt een grimas, om de spanning enigszins te breken. 'Daardoor en omdat Lauren hier is. Omdat ik Shoshana na al die tijd weer zie.'

'O, op de middelbare school was ze ook al zo,' zegt Shoshana. 'Had ze stiekem één drankje op, begon ze al te huilen.'

'Alcohol is een bekend depressivum,' zegt Yerucham. En hierdoor, door dat debiteren van zulke feitjes, is hij weer aardig op weg om onaardig gevonden te worden.

'Wil je weten waar ze vroeger een kick van kreeg, waar ze echt vrolijk van werd?' vraagt Shoshana. Geloof me, ik had het niet verwacht. Ik werd net zo onaangenaam verrast als Deb met dat nummerverhaal.

‘Stoned worden,’ zegt Shoshana. ‘Dat had altijd succes. Als ze had gerookt, kon ze uren achter elkaar blijven lachen.’

20 ‘Jeetje,’ zegt Deb, maar niet tegen Shoshana. Ze wijst naar mij, waarschijnlijk omdat ik er net zo geschokt uitzie als ik me voel. ‘Moet je mijn grote, slechte, seculiere echtgenoot nu eens zien,’ zegt Deb. ‘Hij kan er echt niet tegen. Hij kan er niet tegen dat zijn vrouw ook maar iets van een ondeugend verleden heeft – meneertje de liberale ruimdenker.’ En tegen mij: ‘Je kunt je geen kuisere vrouw wensen dan een modern jesjievemeisje dat tot haar eenentwintigste maagd is gebleven? Zeg eens eerlijk,’ zegt ze, ‘wat dacht je dat Shoshana zou zeggen dat zo leuk was?’

‘Eerlijk-eerlijk?’ zeg ik. ‘Dat zeg ik niet. Dat is zo gênant.’

‘Vertel maar,’ zegt Mark. ‘We zijn hier met vrienden onder elkaar. Als nieuwe vrienden, maar vrienden.’

‘Ik dacht dat je...’ zeg ik, en ik kan niet verder. ‘Je vermoordt me.’

‘Zeg het!’ zegt Deb, nu duidelijk enthousiast.

‘Eerlijk gezegd dacht ik dat je iets zou gaan zeggen over wie de lekkerste Pesach-notencake kon maken, of Moskovisch gebak, zoiets.’ Ik buig mijn hoofd. En Shoshana en Deb moeten zo hard lachen dat ze bijna stikken. Ze grijpen elkaar vast, zodat ik niet kan zien of ze elkaar nu overeind houden of naar beneden trekken. Ik ben bang dat een van hen gaat vallen.

‘Ik kan er niet bij dat je hem hebt verteld over die notencake,’ zegt Shoshana.

‘En ik kan er niet bij,’ zegt Deb, ‘dat je mijn man, met wie ik tweeëntwintig jaar getrouwd ben, net hebt verteld dat we vroeger zo vaak stoned waren. Sinds ons trouwen heb ik geen joint meer aangeraakt,’ zegt ze. ‘Toch, schat? Hebben we sinds ons trouwen nog gerookt?’

‘Nee,’ zeg ik. ‘Dat is heel erg lang geleden.’